

Perpinyà i Girona, avui: la llengua, la literatura

Francesc Feliu, Alà Baylac-Ferrer, Míriam Sellés (ed.)

Alà Baylac-Ferrer, Francesc Feliu i Míriam Sellés (eds.)

Perpinyà i Girona, avui. La llengua, la literatura

OBSERVATORI DE LES LLENGÜES
D'EUROPA I DE LA MEDITERRÀNIA

UNIVERSITAT DE GIRONA
2024

{linguaemundi 7

 Universitat
de Girona

 Documenta
Universitaria

CIP 804.99(448.9)(063) PER

Perpinyà i Girona, avui. La llengua, la literatura :

Observatori de les Llengües d'Europa i de la Mediterrània, Universitat de Girona 2024 / Alà Baylac-Ferrer, Francesc Feliu i Míriem Sallés (eds.). – Girona : Universitat de Girona - Edicions

UdG : Documenta Universitaria, maig 2026. – 1 recurs en línia (158 pàgines) : il·lustracions, taules, gràfics ; cm. – (Linguaeundi ; 7). –

Comunicacions de dos seminaris, el primer duia per títol "Empordà i Rosselló, avui. Confluències i decalcatges en la llengua i les relacions humanes" (Perpinyà, 1 i 2 de març de 2024) i el segon titulat "El rossellonès literari" (Girona, 30 i 31 de maig de 2024). – Descripció del recurs: 10 de juny 2026

ISBN 978-84-8458-796-5 (Universitat de Girona).

ISBN 978-84-9984-745-0 (Documenta Universitaria)

I. Baylac-Ferrer, Alà, 1965- , editor literari II. Feliu, Francesc, editor literari III. Sallés, Míriem, editor literari IV. Universitat de Girona. Observatori de les Llengües d'Europa i de la Mediterrània

V. Empordà i Rosselló, avui. Confluències i decalcatges en la llengua i les relacions humanes (2024 : Perpinyà, França) VI. El rossellonès literari (2024 : Girona, Catalunya) 1. Literatura catalana – França – Catalunya Nord 2. Català – Dialectes – França – Catalunya Nord 3. Rossellonès 4. Català – Context 5. Llibres electrònics

CIP 804.99(448.9)(063) PER

Amb el suport del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l'ajut per a la concessió de les subvencions pluriennals Eurodistricte per al desenvolupament de projectes de cooperació a l'Espai Català Transfronterer, amb el títol *Els estudis catalans transfronterers: De Perpinyà a Girona i viceversa*, referència PRE175/23/000029, concedit per resolució de 02.11.2023, i per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) i el Departament de Recerca i Universitats de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l'ajut per a donar suport a l'activitat científica dels grups de recerca de Catalunya (SGR 2022-2024), amb el títol *Llengua i literatura catalanes: història, memòria i identitat*, referència 2021SGR01147, concedit per resolució de 31.03.2023.

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

Agència
de Gestió
d'Ajuts
Universitaris
i de Recerca

Generalitat de Catalunya
Departament de Recerca
i Universitats

Observatori de les Llengües d'Europa i de
la Mediterrània Universitat de Girona

© del disseny de la coberta: Documenta Universitaria

© de la imatge de la coberta: Foto de Maxence Bouniort a Unsplash

© de l'edició: Universitat de Girona - Edicions UdG

© de l'edició: Documenta Universitaria

© del text: els seus autors i les seves autores

ISBN: 978-84-8458-796-5 (UNIVERSITAT DE GIRONA)

ISBN: 978-84-9984-745-0 (Documenta Universitaria)

DOI: 10.33115/b/9788499847450

Girona, maig 2026

Producció editorial — Documenta Universitaria

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons
(CC BY-NC-SA 4.0). La llicència completa es pot consultar a:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Universitat
de Girona

Documenta
Universitaria

@DocUniv
documentauniversitaria.com

ÍNDEX

Preàmbul	7
Alà Baylac-Ferrer i Francesc Feliu	

Una comunitat cultural a banda i banda de la frontera

Dinàmica socioeconòmica de l'espai català transfronterer	13
Jaume Feliu	
La situació sociolingüística actual de la Catalunya Nord	27
Alà Baylac-Ferrer	
L'impacte de l'aplec per replantar la llengua amb classes i revistes entre els alumnes de primària a Catalunya Nord	45
Míriam Almarcha París	
L'OPLC, Oficina Pública de la Llengua Catalana	53
Lluís Dagues	

Aspectes de llengua

- Rellevància lingüística dels estudis (micro)dialectals:
varietats de català transfrontereres** 65
Carla Ferrerós Pagès - Francesc Roca Urgell
- Sobre la sil·labificació de les vocals altes** 77
Pep Serra
- Apunts i reflexions toponímiques de la
Catalunya del Nord estant** 95
Rémy Farré Salvatella

Qüestions de literatura

- Simona Gay (1898-1969), etnopoeta de mena** 103
Miquela Valls Robinson
- La llengua a la Catalunya del Nord: discursos
i poemes metalingüístics al segle XIX** 111
Estel Aguilar Miró
- El lloc de Renada-Laura Portet en la literatura
catalana contemporània** 141
Irene Muñoz i Pairet

LA LENGUA A LA CATALUNYA DEL NORD: DISCURSOS I POEMES METALINGÜÍSTICS AL SEGLE XIX

Estel Aguilar Miró

(Universidad de Zaragoza)

En aquesta aportació exposarem la concepció sobre la llengua catalana que tenen els lletrats nord-catalans de finals del segle XIX a partir de les composicions i dels discursos metalingüístics de l'època, i dels tòpics literaris més rellevants. Examinarem primer la situació i la visió predominant de la llengua al llarg del segle XIX per entendre el canvi gradual i positiu en la percepció del català culte que culmina a l'inici de la Renaixença rossellonesa (1883). Seguidament, veurem els discursos sobre la llengua catalana al si de la SASLPO (Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales), alguns més hostils que d'altres, i analitzarem un dels primers poemes narratius autoreferencials, la paràbola «Lo diamant» de Pere Courtais, precursor de la Renaixença rossellonesa (1883), en l'obra *Flors de Canigó* (1968). A continuació, estudiarem la introducció dedicada a la llengua i a la poesia catalanes de Lo Pastorellet de la Vall d'Arles (Josep Bonafont) titulada «Cúrta Enrahonáda», de l'obra *Las bruixas*

de *Carançá* (1882) d'Antoni Jofre, un discurs que marcarà profundament l'esperit renaixencista de l'època i la producció literària que se'n deriva. Més endavant, examinarem el poema «La llengua catalana» que encapçala l'obra *Pa de casa* (1888) de Justí Pepratx, un dels actors principals de la Renaixença rossellonesa; com també l'oda «A la llengua catalana del Rosselló» de Lo Pastorellet de la Vall d'Arles. Per acabar, veurem com la visió de l'anomenada «Renaixença popular» a través de les paraules de Carles Bosch de la Trinxeria dedicades a Albert Saisset (Oun Tal), autor de les *Catalanades*, contrasta amb la visió lingüística culta dels lletrats catòlics.

1. Al llarg del segle XIX

El segle XIX català, tant al nord com al sud de l'Albera, s'insereix dins un context europeu marcat per l'herència del període revolucionari i la consolidació de la idea de nació (Berjoan, 2009, p. 121). Aquesta es fonamenta en una nova sobirania que promou la creació d'un espai polític unificat, on una comunitat nacional es defineix per una cultura i una llengua úniques, contribuint així a una centralització més efectiva del poder. En la societat de l'Antic Règim, ja es considerava natural i necessari imposar el monolingüisme a les classes populars, però amb l'ascens del liberalisme, es consolida la creença que només hi ha lloc per a una única llengua.

No és difícil imaginar com la percepció social de la llengua catalana repercuteix en la producció literària culta. Tant l'estat nació francès com l'espanyol imposen mecanismes socials i corrents intel·lectuals que afavoreixen el desprestigi de les llengües no oficials en els àmbits públics, científics i literaris. Malgrat això, aquestes llengües no oficials mantenen la seua presència en la vida quotidiana i en la literatura popular a través de cançons, llegendes, teatre i vides de sants,

entre altres gèneres. Tot i així, els parlants, sense accés a la preeminència de les llengües «nacionals», acaben participant en la *patuesització* imposada pels estats nació francès i espanyol, considerant les llengües no oficials com a inferiors o vulgars, relegades a simples dialectes. Així, al nord de l'Albera el francès, i al sud el castellà, esdevenen les úniques llengües que es poden ensenyar, aprendre i escriure (Aguilar, 2024, p. 26).

El Romanticisme, nascut a finals del segle XVIII a Alemanya com a reacció al racionalisme il·lustrat, desenvolupat a la primera meitat del segle XIX a Europa, i entusiasta pel passat medieval i pels seus vestigis, ofereix una contrapartida a la visió negativa de les llengües i cultures no oficials. Els erudits intel·lectuals de les perifèries l'aprofiten per realçar la riquesa i per sentir-se especialistes legítims del patrimoni local dintre de la cultura nacional de l'estat nació. A través del Romanticisme, intenten revalorar la imatge de les llengües no oficials, reflexionar lingüísticament sobre aquestes llengües romàniques i recordar l'espendor medieval que les caracteritzava (Aguilar, 2024, p. 26).

Així, a inicis del segle XIX, intel·lectuals es dediquen a difondre i reivindicar normes lingüístiques i patrimoni literari. Entre aquests destaquen els occitans Jean de Sismondi, François Raynouard i Henry de Rochegude, amb les seues teories sobre l'occità com a mare de totes les llengües romàniques i les seues obres respectives *De la littérature dans le Midi de l'Europe* (1813), *Choix des poésies originales des troubadours* (1816-1821) i *Le Parnasse occitanien ou Choix de poésies originales des troubadours* (1819). Al sud de l'Albera, Joan Pau Ballot escriu *Gramatica i apologia de la llengua catalana* (1813) i Pau Piferrer *Recuerdos y bellezas de España* (1839) (Berjoan, 2009, p. 124).

Els intel·lectuals rossellonesos dels dos primers terços del segle XIX aprofiten el clima intel·lectual de l'època per reivindicar la llengua catalana i transformar la percepció dels seus interlocutors. Amb l'objectiu de conferir-li prestigi, demostren que el català és una llengua plenament

equiparable a la «nacional», amb una ortografia i sintaxi específiques, capaç de generar literatura, com ja ho havia fet a l'edat mitjana, i que es pot constituir com a objecte d'estudi en totes les seues vessants. Entre les obres més destacades d'aquest període hi ha les *Recherches historiques sur la langue catalane* (1824), de François Jaubert de Paçà; els articles del sacerdot Claret sobre la llengua catalana en la revista catòlica *Revue du Roussillon* (1842); l'*Essai sur l'histoire de la littérature catalane* (1858) de l'il·lustre filòleg rossellonès François Camboliu (Berjoan, 2009, p. 125-128); i la *Grammaire catalane-française*, de Pierre Puiggarí. Aquestes obres contribueixen a consolidar la llengua catalana com a objecte digne d'estudi i de reconeixement.

Els erudits rossellonesos, a més d'evidenciar que la llengua catalana és un idioma autònom i no un dialecte de l'occità, volen demostrar que la seua literatura representa una riquesa única dintre del panorama cultural nacional francès (Berjoan, 2009, p. 128). Sostenen que són ells els posseïdors d'un patrimoni únic, i que la llengua i la literatura catalanes constitueixen un patrimoni específic dintre del patrimoni nacional més gran. Ens retrobem així amb els arguments clàssics del discurs regionalista que es porta a terme en ambdós costats de l'Albera (Aguilar, 2024, p. 28).

Els rossellonesos expressen, fins ben entrat el segle xx, una pertinença satisfeta a la nació francesa i alhora una voluntat de reconèixer l'interès d'una cultura pròpia. Malgrat el seu desig de recuperar el prestigi de la llengua catalana, aquest anhel no genera conseqüències significatives en la literatura culta durant els primers dos terços del segle xix. Només podem destacar alguns exemples, com el de Joseph Tastu, que el 1833 escriu una cançó catalana inspirada en el cançoner de Béranger sobre el tema dels contrabandistes; i el de Pere Courtais, que recopila cançons populars rosselloneses per enviar-les al seu corresponsal Manuel Milà i Fontanals (Aguilar, 2024, p. 28).

A partir dels anys cinquanta del segle XIX, la llengua catalana comença a adquirir un nou valor simbòlic entre les elits intel·lectuals europees. La concepció que té Heinrich Heine (1797-1856), una de les figures fundacionals del Romanticisme europeu, sobre la llengua com a representació de la vida i l'ànima del poble, és adoptada tant per barcelonins com per provençals. Aquesta assimilació repercuteix en el regionalisme literari europeu, amb escriptors com Georges Sand i Frederic Mistral, que idealitzen un país sentimental i tradicionalista, un codi idíl·lic de la llengua que traspuen els Jocs Florals i que és l'objectiu representatiu de la Renaixença. La producció poètica nord-catalana, fruit d'aquest imaginari intel·lectual, es desenvoluparà tardanament durant la dècada dels vuitanta del segle XIX, en el context de la primera Renaixença rossellonesa (Aguilar, 2024, p. 28).

A mitjans del segle XIX, la prosperitat econòmica del conreu de la vinya, que enforteix els lligams comercials amb la capital parisenca, i l'escola republicana obligatòria francesa, sota les lleis de Jules Ferry amb la consegüent persecució del català, entre altres factors, continuen tenint un impacte significatiu en l'imaginari col·lectiu de la Catalunya del Nord: reforcen l'ús del francès i la seua concepció com a llengua nacional, l'única possible. Per aquest motiu, a mitjans del segle XIX, el Rosselló resta espectador passiu de la Renaixença catalana de Barcelona i del moviment felibre provençal. No es tracta simplement d'inèrcies que no incentiven la llengua, la cultura i la literatura catalanes, sinó també d'una hostilitat envers la possibilitat d'un moviment semblant al de Barcelona que pugui aflorar al Rosselló, com veurem a continuació (Aguilar, 2024, p. 32).

Bernard Alart (1824-1880) és membre i, més tard, president de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales (SASLPO), una de les institucions culturals més importants de la Catalunya del Nord, dedicada a l'exposició de temes diversos relacionats amb el territori gràcies a la publicació d'un *Bulletin* en francès orientat a la vida erudita

i intel·lectual del Rosselló. Alart, que manté correspondència amb Manuel Milà i Fontanals (primer president dels Jocs Florals de Barcelona el 1859), intervé en una de les sessions assembleàries de la SASLPO de 1868, tal com transcriu el secretari general Louis Fabre. En aquesta intervenció, Alart destaca que a Barcelona s'ha fundat una societat de poetes i literats coneguda com el Consistori dels Jocs Florals, amb la missió de revitalitzar la literatura catalana que havia estat oblidada. A més, inscriu aquesta entitat en un context més ampli de revifalla literària que s'està donant en altres regions properes. En parlar dels èxits del concurs de poesia catalana, Alart indica que la revitalització de la literatura catalana no és només un esforç nostàlgic aïllat, sinó que és generat per un renovat interès cap a les llengües i cultures derivades del llatí. Així, les paraules d'Alart s'insereixen en el tòpic de la unió llatina, distintiu de la Renaixença i del regionalisme rossellonès. El Consistori dels Jocs Florals es converteix en un espai no només de celebració de la poesia catalana, sinó també en un fòrum de diàleg intercultural que enriqueix cada tradició i contribueix a consolidar una identitat col·lectiva més ampla entre els pobles llatins:

La commission barcelonaise ne fait que continuer les tentatives qui se sont déjà produites à Toulouse, Agen, Aix, Avignon et d'autres villes du Midi de la France, pour la renaissance de la poésie languedocienne ou provençale, et le concours de poésie catalane de l'année dernière a donné des résultats qui sont le plus heureux présage pour les progrès et les honneurs encore réservés à la langue parlée autrefois dans toutes les dépendances du royaume d'Aragon [...] ils veulent donner le plus grand éclat à la fête littéraire de cette année, fixée au 3 mai prochain, et dans ce but, ils ont invité à ce concours poétique, non seulement les poètes catalans de Barcelone, Valence et Majorque,

mais encore ceux de Castille, de la Provence et du Languedoc, et les hommes de tous les pays qui, par leurs travaux, ou par les souvenirs historiques ou littéraires, se rattachent à l'ancienne langue romane. (Fabre, 1868, p. 292-293)

Posteriorment, Víctor Balaguer s'adreça a Alart perquè aquest represente el Rosselló en aquests Jocs Florals de Barcelona del 3 de maig de 1868. Alart sotmet a la SASLPO el projecte de resposta d'agraïment per a Balaguer, que adreça en qualitat de director de la secció de lletres de la Société:

Com a Director de la Seccio Literaria de la present Corporacio, tinc cárrech y satisfaccio de dirvos ab quant emocio tots los amichs de la llengua catalana, qui son molts en esta terra, accepten la vostra amical invitacio. Encare que sie separat dels altres membres del celebre regne d'Arago, y que sia junt y lligat per sempre y ab tota afeccio á la França, sa nacio natural, lo Rosselló no pot descuydar les belleses de sos temps naturals, puix parlem la llengua catalana que parlaven nostres avis y vostres, ni porie, encare menys, trepitjar la gloria de ses grans franqueses y prosperitats. Será donchs ab lo mes alt plaher que lloharem la noble empresa y digne institucio dels Jochs Florals de Barcelona, y, felicitantvos dels successos que ab vostres afanys son já obtenguts, asseguram lo Consistori que la nostra Corporacio fara tot lo possible per correspondre ab efficacia a vostra honrada y agrayda invitació. (Alart, 1868, p. 294)

Aquesta resposta reafirma la visió que tenen els intel·lectuals rossellonesos de final del vuit-cents sobre el català, que s'alinea sobretot en la primera època de la Renaixença barcelonina pel fet d'enaltir i no discutir la nació primera. Centrats en realçar el passat comú amb la resta

de territoris de parla catalana («les belleses de sos temps naturals») i «la glòria de ses grans franqueses y prosperitats», els rossellonesos d'aquell temps tenen clar que el Rosselló «sia junt y lligat per sempre y ab tota afecció a la França, sa nació natural», i no discuteixen els lligams amb la llengua i cultura principal, la francesa (Aguilar, 2024, p. 34). Aquest és un exemple que il·lustra la manera en què busquen pal·liar la tensió implícita entre la identificació amb la llengua i cultura de la seua «petita pàtria» i l'adhesió a la «gran pàtria» francesa.

El butlletí de la SASLPO no dedica cap pàgina al fet que Alart vaja als Jocs Florals de Barcelona en representació del Rosselló, i Bernard Alart deixa de formar part de la Junta Directiva de la Société (Guiter, 1964, p. 105). Un dels responsables del fet que no aparega cap pàgina escrita en català ni dedicada al català és Léon Fabre de Llaro, secretari de la secció de lletres i de les arts lliberals de la Sociéte. L'informe d'un concurs de poesia de 1868 palesa la seua hostilitat cap a la llengua, com també la decisió per part seua de deixar fora de concurs els poemes en català:

Une des vingt poésies qui nous ont été adressées [...] avait revêtu l'habit catalan. L'œuvre était attrayante et bien faite. Mais elle a dû être mise hors concours. La langue catalane, toute langue maternelle qu'elle peut nous être, n'était pas prévue au programme avec raison. Trop souvent ses tournures, son accent, sa vivace énergie empiètent sur l'élégance, la clarté, la politesse exquise et délicate de notre langue française. Nous n'éprouvons aucun besoin de faire revivre l'idiome de nos aïeux et d'augmenter son influence. Respectons-le dans son passé, dans les antiques souvenirs de nos pères qu'il nous a légués. Mais ne regardons cet instrument que comme curiosité, un monument historique à aimer, à conserver, à bénir pour tout ce qu'il a produit de bon et de beau. Ne tentons aucune restauration, qui pourrait

nuire à l'ordonnance architecturale de l'édifice moderne, sans être véritablement utile à l'ancien. Soyons utile. Tel est le cri, la préoccupation de notre temps. (p. 39)

Així, veiem com als anys seixanta del segle XIX, la societat que aglutina els intel·lectuals rossellonesos del moment, a través la figura de Fabre de Llaro, considera que la llengua catalana perjudica l'elegància, la claredat, l'educació i la delicadesa de la llengua francesa; que cal respectar la llengua catalana sepultada en el seu passat, com un monument històric que no forma part de l'actualitat; i que no s'ha de restaurar, ja que no té cap utilitat i no correspon a la modernitat francesa. Caldrà esperar els ben entrats anys setanta del vuit-cents perquè s'esdevinga un canvi de clima al si de la SASLPO (Aguilar, 2024, p. 35), com veurem ulteriorment.

En aquest moment, com a producció literària en català només es constata la moda de les «catalanades» de Francesc Rous (1828-1897), que publica *Catalanades d'Estagel y d'altres endrets* (1870) i *Catalanes y Catalanades* (1873), una poesia popular, amb una llengua plena de gal·licismes, i varietat de temes de la vida quotidiana. Aquestes mostres precediran l'obra d'Oun Tal, pseudònim d'Albert Saisset (1842-1894), exponent de les «catalanades» a l'època de la Renaixença rossellonesa «popular» de finals del vuit-cents.

Com a precedents de la Renaixença rossellonesa, el sacerdot Antoine Jofre (1801-1864) escriu *Las Brujas de Carançá*. Inspirada en el poeta del segle XVII Francesc Vicent Garcia, dit Lo Rector de Vallfogona, serà publicada pòstumament per Josep Bonafont (Lo Pastorellet de la Vall d'Arles) el 1882. Es tracta d'un conjunt de llegendes fantàstiques utilitzades com a metàfora politicosocial, amb sàtira política i remarques personals, tot i que l'estil amb alexandrins el distancia del to popular de Rous i de Saisset. Al marge d'aquests autors, Pere Courtais anticipa les «catalanades» a *Dolsuras. La pedregada y*

La dotzena d'en Pau XIII. Poemas còmics (1874) i publica el recull pseudopopular *Flors de Canigó* (1868) (Aguilar, 2024, p. 36).

1.1. Flors de Canigó (1868) de Pere Courtais

Pere Courtais (Sant Marçal, Vallespir 1816 - Argelers, Rosselló 1888), mestre d'escola, és considerat el precursor de la Renaixença rossellonesa de final de segle, ja que és l'únic que es deixa influenciar per l'imaginari renaixencista en aquesta època. Alguns anys abans de morir, pronuncia un discurs a les festes literàries de Banyuls de la Marenda de 1883 que es reproduïx més tard (el 1912) a la *Revue Catalane*. En aquest, Courtais expressa quin va ser l'incentiu per llançar-se a escriure en català, en una època en què la Renaixença provençal i la Renaixença catalana del sud influencien poc els rossellonesos, com hem vist. La reacció de Courtais és meritòria, ja que en qualitat de mestre d'escola francesa es penedeix d'haver-se posicionat en contra del català:

Per jo, senyors, hi ha nomès una quinsena d'anys que, en qualitat de mestre de llengua francesa, y en continuació d'una guerra declarada després de llarchs anys [Entenem que fa referència a la guerra franco-prussiana del 1870-1871, que reforça evidentment el patriotisme francès], no tenia gracia ni pietat per tot lo que, de prop o de lluny, tocava à la llengua catalana [...] Ingrat! Habia olvidat qu'una bona dolsa mare me parlava catalá per exprimir totes les dolsors [...] del meu bressol [...] Ingratitut major! Habia olvidat qu'havia après en catalá à anomenar ma mare y qu'es en catalá que vaig aprendre de benehir Deu. (Courtais, 1912, p. 180)

Aquestes darreres línies de la confessió de Courtais reflecteixen clarament un dels motius principals de l'al·legoria lingüístico-política del discurs de Víctor Balaguer als Jocs

Florals de 1859 que quedarà sempre associat a la significació de la Renaixença, és a dir, el català com a llengua materna, de bressol, i com a llengua de benedicció:

Nó, no es morta eixa poesía, com may arriva á morir per l'home la llengua de sos pares, car sempre será per ell la més santa llengua aquella en que primer ha après á sil·labejar lo nom de sa mare y á benehir á Dèu. (Balaguer, 1859, p. 180)

Courtais assegura que és gràcies a una crítica amistosa sobre un poema de Milà i Fontanals que li va fer l'occità Carles de Tortolon (fundador el 1869 de la Société pour l'Étude des Langues Romanes), que va decidir fer poemes catalans («Eri poeta y la veu era tant plena de suavitat! Vaig quedar vençut y vaig fer versos catalans») (Courtais, 1912, p. 180).

Aquest poeta vallespirenc representa l'únic nord-català que, de manera anticipada en relació amb la resta de rossellonesos, es deixa repercutir pel moviment felibre amb l'èxit de *Mireio* (1859) de Mistral, i pel moviment renaixencista barceloní gràcies sobretot a Manuel Milà i Fontanals, amb el qual manté correspondència. Es per això que, el 1868, a *Flors de Canigo*, trobem una paràbola sobre la llengua catalana sota el títol «Lo diamant» (Courtais, 1868, p. 29-30). Dedicada als amics del Rosselló, és un conjunt de trenta versos alexandrins aglutinats i amb rima variada on Courtais denuncia la situació de la llengua al Rosselló per mitjà d'un diàleg entre un diamant, metàfora de la llengua catalana, i un vaquer, que representa el poble rossellonès.

En voler denunciar la situació de la llengua al Rosselló, el jo poètic presenta un entorn descuidat i marginat en què es troba el català; unes condicions espacials deplorables («En un camí desert, mal nivellat, polsós») on dorm el diamant. Un dia, el diamant expressa el seu descontentament i la seua desesperació («Se planyent, ab grans crits del seu fat

desdixós») i el vaquer, que passava per allà, escolta el seu plany. Aquest li demana què és el que li fa cridar tant, i el diamant li explica fins a quin punt ha estat maltractat i ignorat. Assegura que dintre seu es condensa el gran valor del mas pagès, dels boscos i dels prats, i que si, el salva, li procurarà saviesa i riquesa (Courtais, 1868, p. 30):

Hi ha prop de mil anys qu'assi tothom qui passa
De dret, damunt, davall, sempre me fan rotllar,
Sens qu'hajan may pensat á tota ma riquesa,
A los meus fochs brillants, á meva gran bellesa.
Porto, dintre de jo la valor sens igual
D'un mas, boscos y prats, ab lo mes gran cabal
[...]
Treume d'assi, seras rich y potent,
Y dels homes d'avuy lo mes sabent.
[...]

Veiem en aquestes darreres estrofes com Courtais s'insereix perfectament en el discurs renaixencista. En efecte, en el context de la Renaixença, quan es parla de llengua en realitat s'al·ludeix a la petita pàtria menystinguda. La llengua adquireix una ambigüitat que suggereix una identificació gairebé indissoluble entre llengua i pàtria. L'exaltació de la llengua és, en essència, l'exaltació de la geografia física (paisatge) i humana (gent, llengua de la gent, costums, creences, etc.). Així, la muntanya, el mas, els boscos, els prats, el pagès, etc., són idealitzats i mitificats per representar els costums pairals, la religió, la tradició: la pàtria veritable (Cassany, 2018, p. 343).

Més endavant, la reacció despectiva del vaquer —que desconfia del diamant i el menysprea— sintetitza la indiferència de la majoria de la societat davant la situació precària de la llengua (Courtais, 1868, p. 30):

Si haguessis valgut un quart de pastarada,
 Hi ha prop de mil anys que serias trobat.
 Enllustrat y descambiat
 Fes tas cansós á la maynada.

Quan el vaquer està a punt de marxar, el diamant el torna a reprendre una última vegada: «Descrostem d'aqueix fanc qu'em fan arrossegar / Y rasclem un poquet, ja me veuràs lluir» (Courtais, 1868, p. 30). La insistència final no només reflecteix la frustració acumulada del diamant, que ha estat menystingut i ignorat, sinó que també implica una invitació a l'acció per part de Courtais per revitalitzar i fer ressonar la riquesa cultural que té implícita la llengua de la petita pàtria.

A més d'aquest poema narratiu, en el conjunt de composicions de Courtais de *Flors de Canigó* (1868) assistim a la contemplació retòrica del paisatge, a la circumscripció a l'espai a través dels topònims, a l'assimilació de la literatura popular al patrimoni lingüístic i paisatgístic, a la presència intrínseca de Déu en la natura, i a l'afany de recuperar una llengua que es concep a punt d'extingir-se, elements que suposen en els versos de Courtais l'atmosfera renaixencista que s'apropa però que no arriba al nord de l'Albera fins els anys vuitanta (Aguilar, 2024, p. 39).

Així, no és fins a finals del segle XIX, amb els models de la Renaixença barcelonina i provençal iniciades abans, que els lletrats rossellonesos es mostraran favorables a la valorització regional. Això és possible gràcies a tres factors principals: la influència exercida al si de la SASLPO de Justí Pepratx, portaveu i traductor de Verdaguer; les estades de Jacint Verdaguer al Rosselló per confeccionar *Canigó* (1886), dedicat «Als catalans de França»; i la crida de 1882 de Josep Bonafont efectuada en el pròleg de *Las Brujas de Carençá* d'Antoine Jofre. Aquests esforços, que sufraguen el desvetllament de l'interès literari local i legitimen l'ús poètic de la llengua, contribueixen a plasmar oficialment la Renaixença rossellonesa en la primera

feita literària de Banyuls de la Marenda (1883), que congrega literats de diverses contrades catalanes (Aguilar, 2024, p. 228).

Per tant, des de la primera declaració anticatalana de Fabre de Llaro que mostràvem a l'inici, fins als inicis dels anys vuitanta del segle XIX, es produeix en les elits culturals rosselloneses una redefinició de la identitat local a partir de la qual, en l'imaginari rossellonès de les classes altes, la llengua catalana ja és digna de produir poesia, com es pot comprovar en el conjunt de discursos i poemes metalingüístics de la Renaixença rossellonesa (1883).

2. Discursos i poemes metalingüístics de la Renaixença rossellonesa (1883)

2.1. «Cúrta Enrahonáda»

Lo Pastorellet de la Vall d'Arles, pseudònim de mossèn Josep Bonafont (1854-1935), d'origen humil i excel·lent coneixedor de la llengua i de la tradició, és el primer «fill del poble» literat catalanista. Tot i que no forma part de la SASLPO fins l'any 1899, el 1882 publica *Las bruixas de Carançá* d'Antoni Jofre, i en la introducció titulada «Cúrta Enrahonáda» presenta una oda a la llengua i a la poesia catalanes, la qual marca profundament l'esperit regionalista i catalanista de l'època, i la producció literària que se'n deriva (Aguilar, 2024, p. 44).

En aquesta lloança, Lo Pastorellet evoca primer de tot la qualitat universal de la llengua, parlada per tot tipus d'estaments socials. Segons l'autor, es tracta d'una llengua que rellueix de nou gràcies a les «obres d'esperit» que mostren la llengua, una poesia «sempre fresca i suau»:

La llengua de la nostra provincia rossellonesa que tothom, richs y pobres, pagesos y llauradors, pastors y masobesos, parlen tal vegada desdel paradís terrestre, ha tingút sempre alguns infants privilegiats y regoneixents que l'han realsada al dessús dels menesters de la vida ordinari, y treta, si ho puch dir, del comú, en l'empleant à la composició de obres d'esprit, en l'adornant y l'hermoseant baix lo rich vestit d'una poesia sempre fresca y suau. (Lo Pastorellet, 1882, p. 5)

Aquestes paraules d'elogi de Lo Pastorellet recorden la caracterització de la llengua que fa el valencià Constantí Llombart en un discurs de 1878: «Atengau, ¿no escolteu, no oiú per les amplures de l'espai una veu dolça i suau com la remor de les embalsamades brises que joganeres acaricien y besen los verdosos ramatjes [...]?» (p. 9), mostrant així les connexions de l'ideari renaixencista arreu dels territoris de parla catalana.

Lo Pastorellet continua el seu discurs i evoca la poesia popular («Les cançons dels meus avis!»), és a dir, la llengua dels avantpassats passada oralment de generació en generació i expressada a través d'albades i de cançons tradicionals rosselloneses: «Muntanyes regalades» i «Lo Pardal». Com ja havia fet el seu predecessor Courtais, l'elogi respon de nou a la idealització sentimental i tradicionalista de la llengua i la literatura arrelades al microcosmos de la terra materna, característica del regionalisme europeu i de la Renaixença. Al mateix temps, mostra la sacralització d'aquesta llengua i cants divinitzats, el catolicisme inherent en aquesta generació:

[...] à la cayguda del sol de maig ohir las veus dels nostres pares suspirant una albada antiga en un parlar que vé del cel! Ah! Sí, lo nostre parlar vé del cel! [...] Recordate, al contrari, lo ranz dels Pirineus: Montanyas regaladas, ab loqual la ditxosa mare gronxola ja lo seu infant;

remúga entre tos llabis los versos melancólichs del
Pardal quant se cotxaba. (Lo Pastorellet, 1882, p. 5-6)

Segons Lo Pastorellet, els elements naturals del paisatge rossellonès i els treballadors del món rural són indispensables perquè el cant, la poesia i la llengua popular puguin existir:

[...] segueix per una matinada d'estiu, allavors que tot canta dins la naturalesa, quant dins los ayres purs y embalsamats del Rosselló tot viu, tot se móu, tot s'espendeix plé de vida, ab lo cant dels aucells, ab lo silenci y l'ombra mysteriosa dels aybres, segueix lo segador dins los camps endaurats: una tornada dolça com la del rossinyol te ferá restar tot pensatiu, y del fonso del cor benehirás la llengua dels teus avis! (Lo Pastorellet, 1882, p. 6)

Després, constata la falta d'autors eminents en comparar el Rosselló amb «lo Languedoc». Ho atribueix a una manca d'organització i de líder, per això fa una crida per establir-ne un:

N'es del Rosselló com de l'Itàlia: naixim naturalment poetas y musichs. Sens dubte —confessem-ho ab humilitat— lo Rosselló ha pas may possehit la multitut de autors eminents que posseeix avuy encara nostre ditzós vehí, lo Languedoc; belleu ha pas tingut mai un Roumanille, un Frederich Mistral, un Jasmin, un Favre y mil altres estrellas del Gay Saber; mes d'on ve la nostra pobresa sinó del manco d'una associació ben ordenada, del manco d'un impuls? Que s'alsia al mitj de nosaltres un home capás de se posar al nostre cap y la resurrecció del català es una cosa acumulada! (Lo Pastorellet, 1882, p. 6)

El discurs de Bonafont d'aquesta introducció és una mostra de l'atracció que senten els poetes i literats rossellonesos de

finals del XIX per la tradició popular. Els autors utilitzaran les formes que han escollit del llegat oral per a les seues obres, un interès que forma part de l'ideari romàntic: el folklore, patrimoni de la gent rústica i camperola, desapareix com la llengua i és urgent fer-ne recollida (Guiscafrè, 2008, p. 21).

Veiem com el català per aquests autors té una evident dimensió sentimental de retorn a la infància, d'enyor d'un «paradís perdut». Perdut doblement, perquè és passat i no tornarà, i perquè l'educació —francesa, per descomptat— i la modernitat els n'allunya inexorablement. La cultura catalana no és erudita, no l'han après al llarg dels seus estudis, sinó que és, tant pel que fa a la llengua com pel que fa a la literatura, enterament popular. Els elements de la natura i del paisatge són el reflex de la unió de la llengua amb el territori que permet la identificació amb aquest patrimoni tradicional (Aguilar, 2024, p. 47).

Altres discursos que van en aquesta mateixa línia, tot i que amb un to menys romàntic i passional que el de Lo Pastorellet, són el discurs de Justí Pepratx a les festes literàries de Banyuls de la Marenda (Pepratx, 1883) i el pròleg de Jaume Boher a l'antologia *Garbèra catalana* (Boher, 1884) compilada per Josep Bonafont (una miscel·lània de poesia popular i de poemes d'autors rossellonesos, autors catalans del sud de l'Albera i de mallorquins).

2.2. Pa de casa (1888) de Justí Pepratx

Justí Pepratx (Ceret, Vallespir, 1828 - Perpinyà, Rosselló, 1901), propietari, negociant, traductor, ambaixador de Verdaguer a la Catalunya del Nord, esdevé el màxim representant de la Renaixença catòlica al nord de l'Albera amb un objectiu clar: «le réveil de l'âme roussillonnaise» (Camps, 1986, p. 38). És el corresponsal actiu de la Renaixença barcelonina, l'aptitud

catalitzadora que la farà possible al Rosselló, a més de ser el principal traductor de Verdaguer al francès.

A l'obra *Pa de casa* (1888), després del pròleg, ens trobem amb una introducció dedicada a «La llengua catalana». En aquesta, que porta com a subtítol «Resurrexit», elogia el català i les seues arrels llatines. Assistim de nou a un exemple del tipus de poesia autoreferencial típica del jocfloralisme i de la literatura romàntica general, on es lloa la llengua catalana, la Morta-viva, i es concentra un missatge mític, religiós i restaurador de la llengua:

Llengua que Roma'ns donà,
Quant cova'l mon a la seva ala
Quina altra llengua t'iguala
Tu, qu'en Ciceró parlà?
Com moltes del bell llatí
Es la llegítima filla;
Mès ella n'es la pubilla,
Y sols ab ell tindrà fi.

Després d'aquestes dues estrofes, Pepratx evoca figures del passat literari medieval català, seguint la tendència renaixencista de Rubió i Ors, Balaguer, Bofarull o Verdaguer (Pepratx, 1888, p. 1):

Prenda d'en Jaume primer,
L'encaminà a la victòria
D'en Ramon Llull fou la glòria,
D'Ausias, de Muntaner.

Lamenta la postració de la llengua en atorgar la culpa a aquells que la menyspreen i «per llevarli l'honor» la tracten de grossera (Pepratx, 1888, p. 2). Al mateix temps, critica els que «L'escriuhen tota estrafteta / Y fent lo riure' esclafir» (Pepratx, 1888, p. 2) (segurament feia referència a les *catalanades*),

i aquells que l'han extirpada de l'escola i del seu lloc natural, el món pairal (Pepratx, 1888, p. 3):

De l'escola ab passió
L'han proscrita y arrancada,
Del temple sant desterrada,
Que era sa payral mansio.

Més endavant, al·ludeix a la seua «resurrecció» en dirigir-se a la llengua amb una estratègia de personificació en segona persona del singular, i a les flors. Així com en Jacint Verdaguer el món vegetal i el paisatge permeten formular la metacreació, concretament en el cant xi per mitjà de l'abat Oliba, les flors són en Pepratx la metàfora dels nous poetes i de les seues creacions que van rebrotant en llengua catalana (Pepratx, 1888, p. 3-4):

Mès, oh llengua del país !
Val que tu ets sempre forta.
Quant ja tots te creyan morta,
Has rebrotat més felis.
Ja tos rams van s'escampant,
Com en un jardí las rosas,
Y tas flors maravellosas
Tot lo mon van perfumant.

La reivindicació de l'ús literari de la llengua s'escau en la següent quarteta. A partir de la seua resurrecció i del seu floriment, ha passat del món de la pagesia a tenir un lloc privilegiat (Pepratx, 1888, p. 4):

Si, nostra llengua floreix,
Bella y ab tota sa riquesa;
Reyna ha tornat la pagesa,
Y ara à per tot resplendeix

Aquestes estrofes que fan part de la introducció lliguen amb l'epíleg final on explica la intenció del seu llibre (Pepratx, 1888, p. 72):

Ell ha volgut sinó mostrar
L'amor que porta al bell parlar
De nostra casa.

Com hem vist, en Pepratx, el cicle de la flora, representatiu de la natura en infinita renovació, permet evocar la resurrecció de la llengua, de la Morta-viva, gràcies als nous poetes que ressegueixen de la terra.

2.3. Ays. Elegías catalanas (1887) de Lo Pastorellet de la Vall d'Arles

Com apuntàvem abans, els discursos i la poesia de Lo Pastorellet, formen una gran vall de llàgrimes. A Lo Pastorellet se l'identifica per l'exageració i la hipèrbole. A més d'influenciar-se de la tradició francesa romàntica, segurament també té aquest caràcter teatral i dramàtic propi dels sermons religiosos en tant que predicador. D'entre totes les elegies de Lo Pastorellet, destaquen les elegies literàries dedicades a la llengua catalana amb el conseqüent plany per a la seua postració, que s'il·lustren per exemple en l'oda: «A la llengua catalana del Rosselló» (Lo Pastorellet, 1887, p. 101) i que analitzarem a continuació.

Conté com a epígraf el vers de Víctor Balaguer «ai, qui t'ha vist i qui et veu!», una frase feta popular que forma part del poema del mateix autor «La cançó de la Bandera», romanç històric de la Bandera o penó de Santa Eulàlia, senyera històrica de Barcelona. En la Renaixença es confereix a la bandera de Santa Eulàlia el caràcter de símbol nacional; de fet, el 1899 Jacint Verdaguer li dedica l'obra *Santa Eulària* (1899). En el cas de Lo Pastorellet, onze quintetes conformen aquesta oda d'homenatge

a la llengua i de demostració de les seues excel·lències. Llegida en la festa literària de Banyuls de la Marenda el 17 de juny de 1883, i «presenciada per nostres germans de Catalunya, de València y de las tres Illas Balears» (Lo Pastorellet, 1887, p. 101), el jo poètic es revolta contra l'autoodi («prou avergonyiment, mengües i menyspreus!») i, per mitjà d'un element de la flora del paisatge, els salzes, expressa el dolor que sent en veure-la maltractada (Lo Pastorellet, 1887, p. 101):

Ay! quan veig ta arpa endolada
 Penjada, trista y muda als salzers del camí;
 Y quan, ô pobre abandonada,
 Per los teus jo te veig crudelment porrejada,
 A tossos lo meu cor se esquintxa en mi!

Rossend Arqués, en «La Morta-viva: gènesi, tradició i funció d'una al·legoria de la Renaixença de la llengua catalana i de Catalunya» (Arqués, 1988, p. 31-76), analitza el significat i la funció del tema de la Morta-viva com a símbol de la identitat retrobada de la pàtria en la Renaixença catalana. En una de les seues anàlisis, esmenta diverses figures que participen en el naixement d'aquesta al·legoria, com per exemple l'arpa, que ocupa un lloc preeminent. Aquest instrument, que sovint es presenta dins o al costat de la tomba en les composicions de la Renaixença, esdevé una metàfora de la llengua literària i dels seus representants, els trobadors antics. Els instruments musicals que acompanyen la morta, o que són dins o al costat de la tomba, constitueixen un isomorfisme d'aquella veu de la tomba, d'aquell significat simbòlic de la llengua que renaix (Arqués, 1988, p. 58). En el cas de Lo Pastorellet, l'arpa simbolitza la llengua catalana en un estat d'abandonament que lluita per sobreviure en un context hostil, la veu de la qual («muda») cal reanimar. A més, l'arbre —en aquest cas el salze— representa l'ànima eterna i resilient, ànima divina del poble i de la llengua. Aquesta imatge de l'arbre apareix tant

en Lo Pastorellet com en altres composicions renaixencistes i jocfloralesques, com per exemple en *El pi de Formentor* de Costa i Llobera, per la qual la inversió de la saba esdevé l'emanació del cel.

Més endavant, Lo Pastorellet recorda les excel·lències medievals de la llengua i referencia les dues cançons populars rosselloneses inspirades directament de la flora i la fauna (Lo Pastorellet, 1887, p. 102):

Hont són, hont són las refiladas,
Los suaus cants d'amor dels antichs trovadors?
Montanyas regaladas,
Pardal quan se cotxava ab tas dolsas finadas,
No vos remugant mès lleals admiradors!

Després de remarcar les arrels i d'idealitzar-la («Nina de l'ull dels nostres pares, / Tots los sabis de tú varen s'enamorar...»), i de fer referència novament a la transmissió del patrimoni oral («Lo rossinyol que se gronxola / Al só de sas cançons y suaument trillola»), il·lustra, per mitjà de la sinestèsia amb elements de la natura, el caràcter incomparable de la llengua (Lo Pastorellet, 1887, p. 102):

[...] mès savorosa
No es la verge mel en son buch marletat;
L'olor de la rosa ufanosa
No perfuma l'alé com ta veu dolsa, ayrosa

Segons el jo poètic, el Rosselló ha despertat gràcies als cants dels «fills de Barcelona», per això la llengua tindrà a partir d'ara atributs naturals prestigiosos: «Lo front engarlandat d'una rica corona / i d'un ramell de flors i de llorer cobert». El jo poètic demana a la llengua personificada i sacralitzada («ma Reyna amada») que alce dels avantpassats «Eixa corona d'or, d'estrellas y de flors». Per això lloarà la llengua per sempre,

puix és intrínseca a la seua infantesa i al passat idealitzats (Lo Pastorellet, 1887, p. 103):

Ton parlar tant guapet
Sempre l'alabaré ab llabis refresacadas,
Me recordant que't som xurrupt ab la llet.

A més d'aquesta, totes les composicions de l'obra de Lo Pastorellet són un plany poètic, mirall del mal de societat que ressent l'autor, una societat caracteritzada per uns valors tradicionals i catòlics en vies d'extinció en els primers decennis de la Tercera República, abans de la separació entre l'Església i l'Estat el 1905. L'afany de predicació catòlica en la llengua «tradicional» del país que propugna Bonafont, i publicar en català, són dos elements que concilien amb els valors de la Renaixença. Amb una sèrie d'influències ben evidents —romàntiques (Laprade, Chateaubriand), renaixencistes (Verdaguer), i bíbliques, entre moltes altres— l'autor aconsegueix elaborar un còmput d'elegies que el converteixen a nivell literari en el poeta més important de la Renaixença rossellonesa. L'elegia o oda a la llengua catalana i a la literatura popular, i altres elegies que no hem vist ací, com l'elegia en honor al Canigó amb l'elogi i la personificació d'una sèrie de topònims que conformen el seu país, mitifiquen la història i l'espai, i mostren una llengua ancorada a un paisatge on el jo poètic en tant que part de col·lectivitat se sent més que identificat.

2.4. Catalanades d'Oun Tal (Albert Saisset)

L'aparent esplendor literària i lingüística, manifestada en els discursos de la Renaixença rossellonesa i en les obres de finals del segle XIX, difícilment arriba a totes les capes de la societat. Excepte el clergat, la majoria dels rossellonesos continuen analfabets en l'àmbit lectoescriptor en la seua llengua materna,

tal com confirma Carles Bosch de la Trinxeria en un article dedicat a Oun Tal (pseudònim d'Albert Saisset) publicat a *La Renaixensa*:

Lo dia d'avuy, lo fer reviuire eixa llengua en lo Rosselló es impossible; la entendrian parlada, mes, escrita, no. Nostres llibres, allí, son ben pochs, per no dir ningú que ls llegeixi, perque no ls entenen. Los catalanistas del Rosselló, amichs nostres, que parlan y conreuhan la llengua catalana: En Pepratx, los canonges Boher y Boixeda, Mossen Bonafont [...] si volen ser llegits, envian llurs travalls literaris á Catalunya. (Bosch de la Trinxeria, 1892, p. 786)

Bosch de la Trinxeria corrobora fins a quin punt l'ortografia etimològica del català impedeix accedir als textos escrits en llengua materna, per això el llibre escrit en català té poca o nul·la difusió entre el públic rossellonès (Gallart i Bau, 1995, p. 381), malgrat la forta presència oral de la llengua. Ja des de *Flors de Canigo* de Pere Courtais, imprès per Julia Frères i Pierre Bardou, els llibres són de tirada molt curta i amb pocs exemplars localitzats (Bover i Font, 1989, p. 222). La poca ressonància de la Renaixença rossellonesa en la resta de capes socials és perquè aquesta està constituïda per una elit d'escriptors bàsicament eclesiàstics en un país republicà. Des d'aquestes perspectives, Pere Verdaguer, a *Histoire de la littérature catalane* (1981), diferencia al Rosselló dues renaixences. D'una banda, una Renaixença «culta», encarnada per Talrich, Boher, Pepratx, Boixeda i Bonafont; de l'altra banda, una Renaixença «popular», representada per Oun Tal (1842-1894). Aquesta segona s'associa al català «que ara es parla» i adopta una ortografia afrancesada la més propera possible a la parla, que arriba per la necessitat de superar la barrera ortogràfica. Aquesta opció ratifica l'autoodi en l'imaginari col·lectiu, la idea de la llengua catalana pròpia

com a llengua de segon ordre. Per aquesta raó, els temes del corrent popular de la Renaixença són de caràcter festiu i humorístic, i contribueixen a relacionar la llengua catalana amb l'expressió del riure (Aguilar, 2024, p. 63-64).

Amb tot, les *Catalanades* d'Albert Saisset suposen el contrapès de la colla elitista de Pepratx. Seguint la tradició iniciada per Francesc Rous en *Catalanes d'Estagell i d'altres endrets* (1870) i *Catalanes i catalanades* (1873), l'obra de Saisset és interessant, entre diversos aspectes, pel seu valor etnològic. Segons el poeta contemporani nord-català Jaume Queralt (1941-2020), la transcripció fonètica inspirada en la llengua francesa es justifica «com a preservació del «cos sonor», la identitat psicofisiològica i geohistòrica de l'idioma», i també perquè la comprensió «era preferible a una «ortodòxia» que segregaria, allunyaria i descoratjaria» (Queralt, 1994, p. 12). En un moment en què la Catalunya del Nord pateix de pobresa escrita i editorial, Oun Tal decideix escriure en català, no amb l'ambició de fer literatura, sinó amb l'interès de plasmar fets de la vida de cada dia i de versificar cançons, records, sentiments o observacions (Aguilar, 2024, p. 64).

3. Conclusions

Les composicions i discursos metalingüístics de la Renaixença rossellonesa participen a la valorització de la llengua catalana, associada a la «petita pàtria». En un segle republicà modern, la llengua catalana representa la tradició i el catolicisme com a elements en perill d'extinció en les elits de finals del segle XIX.

Aquest procés, influenciat per la Renaixença provençal i, sobretot, per la Renaixença de l'altre costat de l'Albera a través de la figura de Verdaguer i d'altres representants, consolida una nova consciència lingüística i cultural marcada per una sèrie de tòpics associats a la llengua. S'enalteix el català com a

llengua de bressol i com a llengua de benedicció i predicació divines, una llengua que conté en ella mateixa els valors del mas, els boscos i els prats. Així, la llengua representa l'espai rural, el microcosmos de la terra materna, on es mitifiquen el paisatge i els elements del món pagès.

La literatura en català es presenta així com un vehicle de valorització de la petita pàtria, amb una poesia descrita com a «fresca i suau», que, com la natura, irradia un caràcter incomparable. El català també s'identifica amb la llengua de Déu i representa, a més, un ric patrimoni popular, que inclou llegendes, cançons, costums i tradicions orals transmeses de generació en generació.

La llengua —la Morta-viva, l'arpa, la veu del poble— renaix del seu estat d'abandonament i brota com les flors, alhora que ressurgeixen els seus poetes, i demostra així una resiliència comparable a la dels arbres, com també la connexió amb les figures del passat literari i les seues arrels històriques. En realitat, la figura de Jacint Verdaguer, amb la seua visió religiosa i espiritual del paisatge, influeix profundament aquests autors, que perceben en la natura, una natura en constant canvi i regeneració, una manifestació divina, una esperança de renaixement per a la llengua catalana, i un refugi de la tradició davant les exigències del món modern. Així, la natura esdevé un element essencial del discurs lingüístic, cultural i identitari que reforça la identificació entre la llengua i la «petita pàtria» rossellonesa, en un moment de profunda transformació social.

4. Bibliografia

- AGUILAR MIRÓ, Estel. *Llengua i literatura catalanes a la Catalunya del Nord (1883-1941)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; València: Institut Universitari de Filologia, 2024.
- ALART, Bernard. «Perpinyà, al 3 d'abril del any 1868. Senyors President y Mantenedors dels Jocs Florals». *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (1868), Vol. 16, p. 294.
- ARQUÉS, Rossend. «La Morta-viva: gènesi, tradició i funció d'una al·legoria de la Renaixença de la llengua catalana i de Catalunya». *Anuari Verdaguer* (1988), núm. 3, p. 31-76.
- BALAGUER, Víctor. «Discurs del senyor don Víctor Balaguer, altredels mantenidors». *Jochs Florals de Barcelona* (1859), p. 177-183. També disponible en línia a: <<https://www.patrimoniliterari.cat/uploads/discursos/546-discursarxiu-1575993372.pdf>>
- BERJOAN, Nicolas. «L'honneur d'une langue. Les Roussillonnais et le catalan durant le premier xixè siècle (1815-1870)». *Romantisme* (2009), núm. 145, p. 121-135.
- BOHER, Jaume. «Al Pastorellet de la Vall d'Arles». A: Lo Pastorellet de la Vall d'Arles (ed.). *Garbèra catalana*. Perpinyà: Latrobe, 1884a, p. 5-16.
- BOVER I FONT, August. «Pàtria i les relacions nord-catalanes de Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer* (1989), núm. 3, p. 213-226.
- BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles. «Un poeta rossellonés. Oun Tal». *La Renaixensa* (1892), núm. 50-53, p. 785-797.
- CAMPS, Christian. *Deux écrivains catalans: Jean Amade, 1878-1949, Joseph-Sébastien Pons, 1886-1962*. Castelnau-le-Lez: Les Amis de J. S. Pons, 1986.

- CASSANY, Enric. «Mites patriòtics: llar, terra, paisatge». A: CASSANY, Enric; DOMINGO, Josep M. (dirs.). *Literatura contemporània (I). El Vuit-cents*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Editorial Barcino: Ajuntament de Barcelona, 2018, p. 343-348.
- COURTAIS, Pere. *Flors de Canigo. Poesias catalanas*. Perpinyà: Chez Julia Frères [etc.], 1868.
- COURTAIS, Pere. «Discurs à la Festa de les Lletres Catalanes de Banyuls-de-la-Marenda (Rossello) lo 17 de juny de 1883». *Revue Catalane* (1912), núm. 66, p.179-180.
- FABRE, Louis. «Résumé des procès-verbaux des assemblées générales qui ont eu lieu depuis le mois de novembre 1867 jusqu'au mois d'avril 1868». *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (1868), Vol. 16, p. 271-295.
- FABRE DE LLARO, Léon. «Rapport sur les concours de poésie et d'histoire». *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (1868), Vol. 17, p. 35-60.
- GALLART I BAU, Josep. «Jacint Verdaguer i Albert Saisset. La Renaixença literària a la Catalunya Nord». *Anuari Verdaguer* (1995), núm. 9, p. 377-388.
- GUISCAFRÈ, Jaume. *El rondallari Aguiló. Transcripció, catalogació i estudi introductori*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- GUITER, Enric. «Mistral i les primeres albors de la Renaixença rossellonesa». *La France Latine* (1964), núm. 20, p. 101-113.
- LLOMBART, Constantí. «Excel·lencies de la llengua llemosina. Discurs panegirich llegit en la solemne sessió inaugurativa de Lo Rat-Penat». A: LO RAT PENAT. *Excel·lencies de la llengua llemosina*. València: Empreenta de Emili Pasqual, 1878, p. 3-24.

Lo Pastorellet de la Vall d'Arles [BONAFONT, Josep]. «Cúrta Enrahonáda». A: JOFRE, Antoni. *Las Bruxas de Carança, l'Escupinyada de Satanas, la Dona forta, etc., Visuradas, anotadas y aumentadas*. Perpinyà: Latrobe, 1882, p. 5-7.

Lo Pastorellet de la Vall d'Arles [BONAFONT, Josep]. Ays. *Elegías Catalanas*. Perpinyà: Latrobe, 1887.

PEPRATX, Justí. *La Renaissance des Lettres Catalanes. Discours partie en français, partie en catalan. Prononcé à la fête littéraire de Banyuls-sur-Mer le 17 juin 1883 par le président de Roussillon Justin Pépratx*. Perpinyà: Latrobe, 1883.

PEPRATX, Justí. *Pa de casa. Llibret de versos d'En Pau Farriol de Ceret*. Perpinyà: Albert Julia Editor, 1888.

QUERALT, Jaume. «Prefaci». A: SAISSET, Albert. *Catalanades d'un Tal. Obra completa*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1994, p. 9-28.

Perpinyà i Girona, avui: la llengua, la literatura reuneix els treballs sorgits de dos seminaris celebrats a Perpinyà i a Girona el 2024, en el marc del projecte **Els estudis catalans transfronterers: de Perpinyà a Girona i viceversa**. Des de mirades sociolingüístiques, dialectals, toponímiques, literàries i institucionals, el volum dibuixa un estat de la qüestió sobre la Catalunya Nord i sobre les relacions culturals que travessen la frontera.

Els estudis que s'hi apleguen parteixen d'un territori compartit i fragmentat alhora: l'espai català transfronterer. Hi trobem diagnòstics sobre la realitat socioeconòmica i lingüística, reflexions sobre l'ensenyament i les polítiques de promoció del català, aproximacions a la variació dialectal i a la toponímia nord-catalana, i lectures sobre figures i discursos de la literatura catalana del nord. El llibre no idealitza la frontera ni la dissimula: la posa al centre per entendre què separa, què comunica i què es pot construir encara entre Perpinyà i Girona.

**Documenta
Universitaria**

@DocUniv
documentauniversitaria.com

**Universitat
de Girona**